

Jubilej

Darja Mihelič – sedemdesetletnica

Prof. dr. Darji Mihelič (rojena Grafenauer) je bila dne 3. marca 1950 v Ljubljani zgodovina položena v zibelko: po maturi leta 1968 zgodovina sicer ni bila ne prva ne edina študijska izbira, saj so jo zanimala številna področja in je izbirala med matematiko, medicino, biotehnologijo, jeziki in zgodovino. Ali je zgodovina izbrala njo ali Darja Grafenauer zgodovino, v luči kasnejšega razvoja pravzaprav nima pomena. Svojo odlično profesionalno izbiro je najprej potrdila leta 1974, ko je diplomirala na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani in za diplomsko nalogo z naslovom *Karantanija v očeh zgodovinarjev od konca XV. do XVIII. stoletja* prejela študentsko Prešernovo nagrado. Istega leta se je zaposlila kot stažistka – raziskovalka na Inštitutu za občo in narodno zgodovino pri SAZU (od leta 1977 Zgodovinski inštitut Milka Kosa in od leta 1981 Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU). Ko je leta 1983 pod mentorstvom akademika Ferda Gestrina doktorirala s tezo *Neagrarno gospodarstvo Pirana od 1280 do 1340*, je postala najmlajša doktorica zgodovinskih znanosti. To prvenstvo jo je, hote ali nehoče, spremljalo še naprej na akademski poti, saj je leta 1985 postala prva docentka na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani za zgodovino Slovencev do konca 18. stoletja, leta 1990 je na istem področju postala prva izredna profesorica in leta 1995 tudi prva redna profesorica na Oddelku za zgodovino. Od leta 1994 je bila tudi znanstvena svetnica ZRC SAZU, pri čemer poudarja, da navkljub prevladi moških v (tedanjem) znanstvenem svetu, ni bila zaradi spola kakorkoli manjvrednostno obravnavana,¹ temveč si je pot utirala z vztrajnostjo, znanstveno inovativnostjo, prislovično vestnostjo in kontinuiranostjo v znanstvenem delu, kar ostaja stalnica njenega dela tudi danes, ko je upokojenka, a zgolj po statusu, že dobrih sedem let. Njeno temeljno vodilo po poteh in tudi stranpoteh zgodovine je bila nedokončnost zgodovine ter spoznanje, kako lahko novi viri, nove tehnologije branja in iskanja virov ter novi zgodovinopisni in politični konteksti

spreminjajo interpretativne okvire in s tem védenje o preteklosti.²

Odličnost v znanosti prof. dr. Darje Mihelič je kmalu dobila odziv v nagradah in priznanjih, ki so redno spremljale njeno znanstveno pot, od že omenjene študentske Prešernove nagrade, do nagrade sklada Borisa Kidriča za raziskovalne dosežke na področju raziskovanja starejše zgodovine slovenskih mest (1986). Svojevrstna nagrada za znanstvene dosežke in njihovo nadgradnjo je bila dodelitev štipendije iz sklada Alexandra Humboldta v Münchnu in Münstru (1990/1991), po dveh desetletjih nagrajenkega zatišja, nikakor pa raziskovalnega ali pedagoškega, je leta 2011 za svoj znanstveni opus prejela Zlati znak ZRC SAZU za leto 2010. To ji je prine-

¹ Černe, Martina: Rada bi napisala zgodovino Pirana. Pogovor z dr. Darjo Mihelič. *Dnevnik*, 59, 12. 3. 2011.

² Sedlar, Alma M.: Prof. dr. Darja Mihelič. Od Piranskega zaliva do hazarda. *Jana*, 2011, 17, 26. 4. 2011, str. 11–12.

slo tudi nominacijo za znanstvenico leta 2011, ki jo je organizirala revija *Jana*, podprla pa tudi takratno Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo ter Gospodarska zbornica Slovenije. Leta 2014 jo je s častnim članstvom nagradila Zveza zgodovinskih društev Slovenije, ZRC SAZU pa jo je na predlog sodelavk in sodelavcev Zgodovinskega inštituta Milka Kosa ZRC SAZU nagradil kot zaslužno raziskovalko za leto 2018.

Prof. dr. Darja Mihelič je zagotovo ena najbolj vsestranskih slovenskih zgodovinarok (velja za oba spola), pa ne le na raziskovalnem področju, temveč na širšem polju zgodovinopisja, od pedagoškega dela, do društvene vpetosti ter mednarodnega sodelovanja v odborih in komisijah. Zato bo poskušal tudi jubilejni zapis slediti jubilentkini vsestranskosti, čeprav bo morda ponekod pomanjkljiv in preskop.

Zgodovinopisni opus Darje Mihelič je zaradi obsežnosti, večplastnosti, tudi aktualnosti izjemen in težko primerljiv znotraj same zgodovinske vede. V svojem 40-letnem službovanju je prispevala marsikateri kamenček v mozaiku zgodovinskih raziskav, v okviru pedagoške dejavnosti je prenašala svoje bogato znanje in izkušnje na generacije sedanjih raziskovalk in raziskovalcev, obenem pa ji ni bilo odveč svojih raziskovalnih rezultatov v poljudni obliki prezentirati širši javnosti. Zadnjih nekaj trditev bi bilo pravzaprav treba napisati v sedanjiku, saj je Darja Mihelič kljub upokojitvi še vedno v vseh ozirih aktivna raziskovalka. Ko so jo v *Janini* akciji za izbor znanstvenice leta 2011 vprašali, zakaj jo je k raziskovanju pritegnila prav zgodovina Pirana, ki ji je posvetila jedro svojih raziskav, je odgovor zvenel zelo logično in samoumevno: »*Piran je edino primorsko mesto, ki ima svoj mestni arhiv, in to že od leta 1173. ... Lotila sem se torej piranskega, ki je tu, dostopen in skoraj neznan. Ugotovila sem, da je prava zlata jama za raziskovanje*«. ³ To ji je omogočilo inventivnost in velik raziskovalni zamah, saj so bili viri, s katerimi se je ukvarjala, vsebinsko izjemno bogati in so odpirali številna raziskovalna polja gospodarske in socialne zgodovine, tudi zgodovine spola in vloge žensk v srednjeveških primorskih mestih. Danes je po njeni zaslugi vsebina piranskega arhiva in zgodovina mesta bistveno bolj razkrita, zaradi njene zavestne odločitve, da se od začetkov raziskovalnega dela dalje posveti v javnosti, predvsem pa v znanstveni politiki in metriki nerazumljenim in necenjenim kritičnim izdajam virov – v prvi vrsti piranskih notarskih knjig, pa je vsebina tega dragocenega arhiva dostopna sleherniku. Leto dni po zaključeni doktorski disertaciji je tako že objavila prvi zvezek iz serije piranskih notarskih knjig *Najstarejša piranska notarska knjiga: (1281–1287/89) = II più vecchio libro notarile di Pirano: (1281–1287/89)* (Ljubljana: SAZU 1984). Piranske notarske knjige so ostala rdeča nit njene-

ga raziskovanja, z njimi pa neumorno, precizno in zamudno delo, ki ga terjajo tekstno-kritične objave zgodovinskih virov. Do leta 2018 je objavila skupno sedem zvezkov in s tem ohranila, prevedla in komentirala celoten korpus ohranjenih piranskih notarskih knjig. Morda je napočil čas, da si izpolni željo, ki jo je izpostavila v pogovoru za *Dnevnik* Objektiv po prejetju Zlatega znaka ZRC, da bi si želela napisati zgodovino Pirana, ⁴ ki jo je v luči aktualnih mejnih vprašanj v Piranskem zalivu in skozi prizmo ribolovnega režima ter v maniri družbeno angažiranega in odgovornega raziskovalnega dela deloma zajela v monografiji *Ribič, kje zdaj tvoja barka plava?: Piransko ribolovno območje skozi čas* (Koper: Založba Anales, 2007), ki je izšla tudi v nemškem prevodu (*Die Bucht von Piran: Fischerei- und Hoheitsrechte an der slowenisch-kroatischen Seegrenze*. Klagenfurt = Celovec: Wieser, cop. 2012). Svojo odzivnost na aktualna vprašanja, utemeljena z zgodovinsko argumentacijo, je izkazala tudi ob vprašanju pripadnosti terana (na primer: *Zgodba o vinu s poudarkom na teranu. Zgodovina za vse: vse za zgodovino*, 25, št. 1, 2018, str. 81–101; O starosti imena teran. *Delo*, 59, št. 20 (25. januar 2017), str. 5).

Primarne raziskave zgodovinskih virov, ki jim je namenila tudi temeljni raziskovalni projekt *Elenchus fontium historiae Sloveniae urbanae – Objava izbora virov za slovensko urbano zgodovino* (2008–2011), je uspešno nadgrajevala s številnimi študijami s področja gospodarske in socialne zgodovine, ki pa se niso omejevale zgolj na slovenska obalna mesta niti na najbolj priljubljeno obdobje srednjega veka. Posegla je na področja vsakdanjega življenja, ki so jim zlasti v prvih desetletjih njenega raziskovanja le redki raziskovalci posvečali pozornost, a nam znajo razkriti pomembne dimenzije preteklih časov, pa naj gre za vprašanje cen in mer, trgovske računske pripomočke ali pa prikaze posameznih obrti. Pri nekaterih izbranih področjih lahko dojamemo tudi jubilentkino nagnjenost k tematiki in spoznavamo njeno uporabno vrednost pri temeljnih zgodovinskih raziskavah. Prav tako suverena kot v »domačem« srednjem veku je bila na področju gospodarske in družbene zgodovine v 18. ali 19. stoletju (v soavtorstvu z akad. Ferdinandom Gestrinom je obravnavala vprašanja tržaškega pomorskega prometa: *Tržaški pomorski promet 1759/1760 = Il traffico marittimo di Trieste 1759/1760*. Ljubljana: SAZU, 1990), mimo tega pa se je posvetila drobcem iz vsakdanjika Pirana ob koncu 19. stoletja (*Piran, mesto in ljudje pred sto leti*. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 1996).

Prof. dr. Darjo Mihelič upravičeno štejemo med pionirke raziskovanja zgodovine, položaja in vloge žensk, ki jo je raziskovala in razumevala skozi piransko srednjeveško zgodovino, a je mogla razpoznati

³ Prav tam.

⁴ Černe, Martina: Rada bi napisala zgodovino Pirana. Pogovor z dr. Darjo Mihelič. *Dnevnik*, 59, 12. 3. 2011.

posebnosti položaja žensk v slovenskem mediteranskem okolju le ob odličnem poznavanju tematike v slovenskem celinskem zaledju. Vlogo žensk je tako raziskovala iz zornega kota njihove vpetosti v poslovno življenje srednjeveškega Pirana, na podlagi uporabe statutov štirih obmorskih mest Trsta, Izole, Kopa in Pirana v 14. in 15. stoletju se je poglobila v vprašanja pravnega položaja žensk, dedovanja in zakonskih odnosov, pa tudi, ponovno pionirsko, otrok, otroštva in odraščanja. Morda presenetljiv je bil vstop jubilanke v raziskovanje sveta hazarda in iger na srečo, kar je seveda razumela in obravnavala v kontekstu socialne zgodovine in utemeljeno v izvornih virih, na katerih temelji njen celotni znanstveni opus; rezultat je monografija *Hazard* (Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko = Capodistria: Società storica del Litorale, 1993) in nekaj znanstvenih razprav, pa želja, da bi spisala knjigo o tem, kako so se Slovenci igrali skozi zgodovino in ji je že določila pomenljiv naslov *Homo Ludens Slovenicus*.⁵

Veliko se je ukvarjala tudi z vprašanji predmoderne zgodovinarstva. Njena prva pomembna razprava o Karantani v očeh srednjeveških in novoveških zgodovinarjev sega še v čas njenega študija. K tematiki se vrača vedno znova vse do danes, nazadnje z razpravo o retoričnih dodatkih v interpretacijah humanističnega zgodovinarstva na prostoru med Alpami in Jadranom (*Die humanistische Geschichtsschreibung über die frühmittelalterliche Geschichte des slowenischen Raums = Humanistično zgodovinarstvo o zgodnjem srednjeveškem zgodovini slovenskega prostora. Tu felix Europa: der Humanismus bei den Slowenen und seine Ausstrahlung in den mitteleuropäischen Raum = Humanizem pri Slovencih in njegovo izžarevanje v srednjeevropski prostor*, str. 41–57).

Nezanemarljivo je tudi njeno enciklopedično delo. Aktivno je sodelovala že pri nastajanju velikega inštitutskega dela *Gospodarske in družbene zgodovine Slovencev 1–2* (Ljubljana 1970, 1980), ki na enciklopedičen način obravnava posamezne gospodarske panoge in družbene fenomene pri nas, zelo intenzivno je sodelovala pri projektu *Enciklopedije Slovenije*, kjer je napisala 50 gesel in bila ena od urednic področja starejše zgodovine. Z veliko vnemo se je na različnih nivojih posvečala popularizaciji zgodovine in zgodovini v šoli: je soavtorica dveh osnovnošolskih učbenikov in več študijskih gradiv za študente. Zavedajoč se dejstva, da je učbenik morda učencem manj všečen, je zanje napisala dve prijazni bogato ilustrirani zgodovinski knjigi *Polje, kdo bo tebe ljubil* (Ljubljana: Mladika, 1997) in *Meščan sem: iz življenja srednjeveških mest* (Ljubljana: Mihelač in Nešović, 1996), ter bila tudi pobudnica in sourednica zbirke *Ilustrirana zgodovina Slovencev za otroke* (Mladika, Ljubljana), v kateri je izšlo osem knjig slovenskih zgodovinarjev in

zgodovinarjev. Ne nazadnje je za široko javnost, ki jo more doseči televizijski medij, kot avtorica, soavtorica in soscenaristka ter strokovna sodelavka sodelovala pri nastanku igranih dokumentarnih filmov *Utrip srednjeveške Škofje Loke* (RTV Slovenija 2007) in *Piranska srednjeveška zgodba* (RTV Slovenija 2009).

Leta 1995 je prof. dr. Darja Mihelič stopila tudi na pedagoško pot, ko je na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani prevzela predavanja izbranih poglavij iz zgodovine srednjega veka na Slovenskem, zgodovine Slovencev od naselitve do 18. stoletja, od leta 1995 dalje je predavala študentom arheologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani in od leta 2001 še na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem. Ves čas svojega dela je uspešno in nadvse učinkovito usklajevala svoje znanstveno in pedagoško delo ter tako pomembno sooblikovala številne generacije slovenskih zgodovinarjev.

Ni treba posebej izpostavljati, da Darja Mihelič svoja znanstvena spoznanja neprestano sooča v mednarodnih zgodovinskih okoljih, predvsem na številnih simpozijih in konferencah in z objavami v tujih publikacijah, predvsem pa je bila preudarna, natančna, zahtevna in zato tudi uspešna mentorica na vseh stopnjah izobraževanja, vključno z doktorskimi disertacijami.

Darja Mihelič je pomemben pečat pustila v slovenski zgodovinski stanovski organizaciji *Zvezi zgodovinskih društev Slovenije*, v kateri je bila dejavna že od začetkov svoje profesionalne poti, saj je trdno verjela v t. i. *Korpsgeist*, stanovski duh, ki more zgodovinarstvu prinesiti zgolj koristi in napredek. Leta 1988 je bila izvoljena za predsednico *Zveze zgodovinskih društev Slovenije*, ki jo je vodila do leta 1992 in katerega častna članica je postala leta 2014. Od leta 2001 je tudi članica odbora *Zgodovinskega društva za južno Primorsko*. Znanstvene povezave je utrjevala tudi v mednarodnem znanstvenem okolju, saj je bila in je navkljub upokojitvi še vedno članica številnih odborov in zgodovinskih komisij (na primer Commission international pour l'histoire des villes, Association international pour l'histoire des Alpes). V svoji znanstveno-raziskovalni dejavnosti je prevzemala nase tudi številne uredniške naloge, in sicer tako v osrednji slovenski zgodovinski reviji *Zgodovinski časopis* (1976–1991), kot tudi v revijah *Annales* in *Acta Histriae*, vrsto let je bila sourednica za zgodovino pri *Enciklopediji Slovenije* ter sourednica zbirke *Ilustrirana zgodovina Slovencev za otroke* (Mladika, Ljubljana).

Prof. dr. Darja Mihelič je svoje žitje in bitje posvetila predvsem inštitutu, na katerem je delovala polna štiri desetletja. Svojo službeno je pot začela in končala na inštitutu, ki je v času njenega službovanja zamenjal tako ime – iz Inštituta za občo in narodnostno zgodovino v Zgodovinski inštitut Milka Kosa, kot tudi pravno organizacijski okvir – od inštituta

⁵ Sedlar, Alma M.: Prof. dr. Darja Mihelič. Od Piranskega zaliva do hazarda. *Jana*, 2011, 17, 26. 4. 2011, str. 11–12.

pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v raziskovalno enoto Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU. Že leta 1996 je bila prvič izvoljena za predsednico Znanstvenega sveta Zgodovinskega inštituta Milka Kosa, ki ga je vodila do leta 2000, potem pa smo ji članice in člani tedanjega Znanstvenega sveta inštituta ponovno zaupali vodenje med letoma 2012 in 2016. Kot v znanstvenem delu se je bila tudi na polju upravljanja pripravljena soočiti z izzivi, ki jih je prineslo na eni strani projektno financiranje, na drugi strani pa izjemno slabo finančno stanje, v katerem se je znašel inštitut na začetku novega tisočletja. Tako je 30. maja 2000 prevzela vodenje inštituta in ga vodila vse do 31. decembra 2009. V tem času se je inštitut preselil v nove prostore na Novem trgu 2, predvsem pa se je kadrovsko pomladil in povečal, razširil pa je tudi polja raziskovanja in se utrdil na tistih temeljnih področjih, ki so utemeljila tudi sam inštitut ob njegovi ustanovitvi, to je področje kritičnih izdaj virov ter gospodarske in socialne zgodovine Slovencev, s pogojno zamejitvijo v letu 1918, kot je bila neka tiha in neuradna kronološka delitev raziskovanja zgodovine med Zgodovinskim inštitutom Milka Kosa ZRC SAZU in Inštitutom za novejšo zgodovino. S premišljenim vodenjem je inštitut popeljala iz težkega finančnega položaja in svoji naslednici zapustila finančno utrjen, vsebinsko raznovrsten in kadrovsko kakovosten kolektiv, ki se je pod njenim vodenjem naučil sodelovati, se združevati v skupnih projektih in znanstvenih idejah ter jih uresničevati v bogati publicistični dejavnosti. Predvsem pa je nase osebno prevzela odgovornost vodenja raziskovalnega programa »Temeljne raziskave slovenske kulturne preteklosti« in uspešnega pridobivanja projektov, s pomočjo katerih se je inštitut lahko postavil na uspešnejšo in bolj samozavestno znanstveno pot. Ko se je v začetku leta 2013 upokojila, njena skrb za inštitut, za njegove znanstvene odločitve in usmeritve niso pojenjali, saj je bila še nekaj let, kot smo zapisali, dejavno vključena v inštitutsko delo in še danes bogati njegovo publicistično dejavnost.

Njene izkušnje s področja upravljanja in znanstvene politike so pripoznali tako na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU kot na Javni agenciji za raziskovalno dejavnost ter Ministrstvu za izobraževanje,

znanost in šport, kar se je izkazalo v številnih funkcijah, ki so ji bile zaupane. Na ravni ZRC SAZU velja poudariti članstvo v Upravnem odboru ZRC SAZU (2000–2004) in v Znanstvenem svetu ZRC SAZU (2012–2016) ter v Komisiji za nagrade ZRC SAZU (2011–2016), kjer so bili njeno skrbno branje pravilnikov, poznavanje področja dela in bogate izkušnje jamstvo za strokovno utemeljene odločitve.

Svojo predanost znanosti in izboljšanju njenega položaja v družbi je uresničevala kot članica Komisije Republike Slovenije za nagrade in priznanja na Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport (1998–2002), bila je predsednica Znanstveno-raziskovalnega sveta za področje Narava in civilizacijsko-kulturna podoba Slovenije in Slovencev (1999–2002), članica Nacionalnega znanstveno-raziskovalnega sveta na Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport (1999–2002), med letoma 2004 in 2005 pa je bila koordinatorka za zgodovino ter članica Znanstvenoraziskovalnega sveta na področju humanistike na Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport. Kot upokojenka sodeluje v občasnih telesih ARRS, kjer je cenjena prav zaradi skrbnega dela in dolgoletnih izkušenj na področju znanstvene politike.

Prof. dr. Darja Mihelič je raziskovanje preteklosti vzela nase kot poslanstvo, kot življenjski stil, kot strast, od katere se je mogla ločiti in odpočiti le z drugo veliko strastjo, jadranjem po morju, ki objema njeno ljubo mesto, srčiko njenega raziskovanja – Piran. Strast, vestnost, natančnost in izjemno delavnost je prenašala tudi na mlajše rodove, na svoje sodelavke in sodelavce na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa in na vseh ustanovah, na katerih je delovala, včasih tudi po principu »kar te ne krepa, te krepi«. Zato smo ji seveda neizmerno hvaležni in ji voščimo predvsem zdravja, potem pa tudi novih raziskovalnih izzivov in uresničenja tistih znanstvenih želja, ki so se ji porodile v času njene znanstvene poti.

Draga Darja, mirno naj bo Tvoje morje in Tvoja barka naj plava varno, jadra naj ujamejo vse tiste male in velike zgodovinske zgodbe, ki čakajo tvojega perea, da bomo vedno znova obogateni z novimi vedenji in spoznanji.

Petra Svolfšak